

NOTA'S OVER DE ONTDEKKING VAN EEN BEGRAAFPLAATS IN DE ABDIJ-TER-DUINEN

Aan de Hr P. Schittekat,
conservator van de Abdij-ter-Duinen.

Een van de meest merkwaardige archeologische plekjes van ons land is voorzeker de Duinenabdij te Koksijde. Een van de verschillende activiteiten van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en van de Westhoek, is de studie van de « oude » bevolking te Koksijde, zodat de begraafplaats het onderwerp uitmaakt van minutieuse opgravingen.

Een kleine geologische inleiding dringt zich nochtans op.

A. — 1) KOKSIJDE OP DE VOORAVOND VAN HET KWARTAIR

Op grote diepte bevinden zich primaire gronden bedekt met krijthoudende rotsen (krijt en mergel). Daarboven ligt een belangrijke laag tertiaire klei, die een waterlaag onderhoudt op geringe diepte.

Na de ijsvorming van het Wurm zakt de schiervlakte weg en de natuurlijke dijk die Groot-Brittannië met het continent verbindt verdwijnt; gans het lage gedeelte van België wordt overstroomd.

Een verlaging van het zeeniveau brengt de oevers meer noordelijk dan de plaats waar wij ze nu aantreffen : scherven van het ijzer-tijdperk, gereedschap, wapens, silexen en Romeinse potterijen die door de zee teruggeworpen worden bewijzen het bestaan van een vroeger bewoond land, dat sindsdien overstroomd werd.

In de V^e eeuw van onze tijdrekening doorboort de zee tijdens de grote Duinkerke transgressie de duinenrij op verschillende plaatsen en vormt een reeks strategisch zeer belangrijke eilanden (Bugnes-Saint-Winoc, Lo...). Een dezer eilanden, ten zuiden van de huidige duinrij gelegen, strekte zich uit van Nieuwpoort tot Malo-les-Bains. Op dit eiland bevindt zich de laag die ons interesseert.

Vanaf de 7^e eeuw wordt de zeevlakte moerassig, terwijl de huidige duinen opduiken. Vanaf 700 bestaat Oostbury. In Veurne bouwt men in 860 een kasteel.

2) EERSTE BEWONERS VAN DE STREEK

De streek van de Duinenabdij heeft altijd hoger dan het zeeniveau gelegen en de eerste bewoners dateren van bij het begin van het Kwartair (vóór Wurm).

De aanwezigheid van een bevolking uit het ijzeren tijdperk wordt bewezen door afval verwant met de beschaving der Kjökkenmoddinger (beschaving van keukenafval - Denemarken) ontdekt in het « Romeins kamp » te De Panne.

Gedurende de 4e eeuw vóór Christus komen de Kelten in ons land : men heeft een van hun geldstukken teruggevonden in De Panne. Vier

eeuwen later vielen de Morinen vanuit één hunner havens. Portus de vloot van Cesar aan bij de overtocht naar Engeland. Na Rome wist zich op te dringen en Gesoriacum (Boulogne) werd een grote stad, terwijl een belangrijk wegennet Morinië met Cassel verbond. Na de opstand van Carausius (285 na Christus) worden de Saksische infiltraties veel talrijker. Het is misschien te danken aan een van deze volkeren, de Chanci dat Koksijde zijn naam te danken heeft, volgens de hypothese van M. P. Schittekat, conservator van het Museum van de Duinenabdij. Men kan inderdaad Koksijde verdelen in « Kok » en « ijde ». Dit laatste element vindt men terug in RaversIJDE, LombardsIJDE, NieuweIJDE (een verdwenen dorp) terwijl IJDE « vaargeul » betekende. Koksijde zou dus de « vaargeul » der Chanci zijn.

Vanaf de 4^e eeuw overrompelen de Franken Gallië en de bewoners van Koksijde moeten er strijd tegen leveren. In 879 weert Alfred de Grote, koning van Wessex, de Noormannen af die de kaap op onze streken zetten, tussen 881 en 885, de delta van de Yzer bezetten en alles gewetensvol plunderen. Verschillende gehuchten worden van de kaart geschrapt : in 881 vermoorden de Noormannen de bevolking van Koksijde moeten er strijd tegen leveren. In 879 weert Alfred de de eerste monnik van Koksijde zal gaan vestigen.

De vloek die sedert de moord van 881 op de streek rustte was aan deze keuze niet vreemd.

Hier begint de lange geschiedenis van de Abdij der Duinen.

B. — DE « OUDE » BEVOLKING

1) *Ligging.*

De begraafplaats bevindt zich ten noorden van de abdijskerk wiens muur er de zuidelijke limiet van uitmaakt; de kapel Maes vormt de oostelijke grens, terwijl de noordelijke en de oostelijke grenzen ongeveer parallel lopen met de eerste.

2) *Lichaamskarakteristieken van de Oude Bevolking.*

De bevolking waarvan de begraafplaats teruggevonden werd in de Duinenabdij biedt merkwaardige lichaamskarakteristieken, vooral wat de schedelconfiguratie betreft, gemeten door middel van de cefalometer.

De cefalometer — verhouding van de grootste breedte van de schedel tot de grootste lengte — laat toe de individuen in 4 groepen onder te brengen :

- a) *Dolicocefaal* : 70 % tot 74,9 %;
- b) *Mesocefaal* : 75 % tot 79,9 %;
- c) *Brachycefaal* : 80 % tot 84,9 %;
- d) *Hyperbrachycefaal* : 85 % en meer.

Het is interessant de anthropologische resultaten van Koksijde te vergelijken met metingen gedaan in verschillende begraafplaatsen (zie tabel).

<i>Bevolking</i>	<i>Afmet.</i>	<i>Schedel- index</i>	<i>Dolicho %</i>	<i>Méso %</i>	<i>Brachy %</i>	<i>Hyper- brachy %</i>
Duitsland Skandinavië (ijzertijdperk)		72,4 tot 74,3				
Duitsland (1 ^e eeuw)		74,2 in Centraal-Duitsland + Limes 75,0 in Beieren				
Franken		75,21				
Allamannen		77,30				
Burgonden		76,38				
Gepiden (Invasie)		78,56				
Saulges	M. : 1,7 m V. : 1,60 m	76,02	48,00	36,00	8,00	8,00
Carnac		80,70	12,00	32,00	42,00	14,00
Plufur		80,16	3,20	41,90	48,30	6,40
Plouyé		79,09	23,20	32,20	32,00	11,00
KOKSIJDE	1,65 m en 1,62 m	84,30	1,33	11,10	35,50	51,92
<i>Méso + dolichocéphales</i>		<i>Alpijns ras</i>	<i>Meerging of zuiverheid</i>			
	<i>%</i>	<i>%</i>				
KOKSIJDE	12,40	87,50	Grote zuiverheid			
Saulges	84,00	16,00	Gemengd alpijns ras			
Carnac	44,00	56,00	Gemengd dolicho + brachycefal			
Plufur	45,16	54,83	Gemengd méso + brachycefal			
Plouyé	55,50	43,30	Gemengd dolicho + brachycefal			

Al deze reeksen (behalve voor het ijzeren tijdperk) vertonen sterke mesocefale kenmerken, die het resultaat zijn van versmeltingen tussen de bevolkingen. In het geval van Saulges, Carnac, Plufur en Plougé, betreft het Bretoense bevolkingen die zeer sterk de invloed ondergaan hebben van de Germaanse invasie. Merken we op dat dit verschijnsel teruggevonden wordt in onze streken gedurende de Middeleeuwen.

Bij het bekijken van de tabel zien we onmiddellijk dat de bevolking van Koksijde een merkwaardige plaats inneemt : schedelindex : 84,3; hyperbrachycefalen : 51,92 %; brachycefalen : 35,5 %; mesocefalen : 11,1 %; dolicocefalen : 1,1 % (te verwaarlozen percentage).

Deze bevolking was totaal verschillend van de Germaanse waarmee ze zich nooit heeft vermengd. E. Salin verklaart dit verschijnsel

als volgt : een sterke Frankische inval zou zich eerst voorgedaan hebben van noord naar zuid, daarna van west naar oost, terwijl een andere inval van oost naar west plaatsgreep. In het binnenland hebben zich bepaalde eilanden gevormd, die tussen de beide invallen lagen en waar de bevolking gallo-romeins gebleven is. Indien dit verschijnsel op te merken valt in streken waar de verbindingsmidde-len gemakkelijk zijn, dan mag men dit *a fortiori* toepassen op streken zoals het eiland van « Koksijde » waar de toegang zeer moeilijk is.

We bevinden ons dus voor een sterke brachycefale bevolking (cephaalindex 84,3) met sterke hyperbrachycefale vertegenwoordiging. Latere opgravingen hebben het hyperbrachycefale karakter nog meer doen naar voren komen. Zo bedraagt de schedelindex van de 105 opgegraven geraamten, tijdens de werken van 1960, 1961 en 1962 : 88,4. De gemiddelde lengte van de lichamen bedraagt 1,60 m tegenover 1,74 m voor de Franken.

3) *Houding van de skeletten.*

Het kerkhof doet zich voor onder de vorm van een grote nogal onregelmatige vierhoek, waarvan de grenzen als volgt vastgelegd zijn : beginnend 10 m voorbij de hoek van het portaal van de **abdij** gaat ze door onder het metselwerk en mondt uit bij het noordelijk transept om daarna zeer diep onder de eolische duinen te duiken.

We merken op dat de begraafplaats zich gedeeltelijk onder de abdijkerk bevindt, wat een bewijs is voor het feit dat de monniken de plaats of zelfs het bestaan ervan niet kenden. Ze zouden in dat geval godvruchtig vermeden hebben op de begraafplaats te bouwen.

Hier hebben ze nochtans gebouwd : waarschijnlijk waren de andere gebouwen van de abdij reeds onder dak zodat het niet meer mogelijk was de plannen te wijzigen. De opgegraven gebeenten werden zorgvuldig opnieuw ondergedolven.

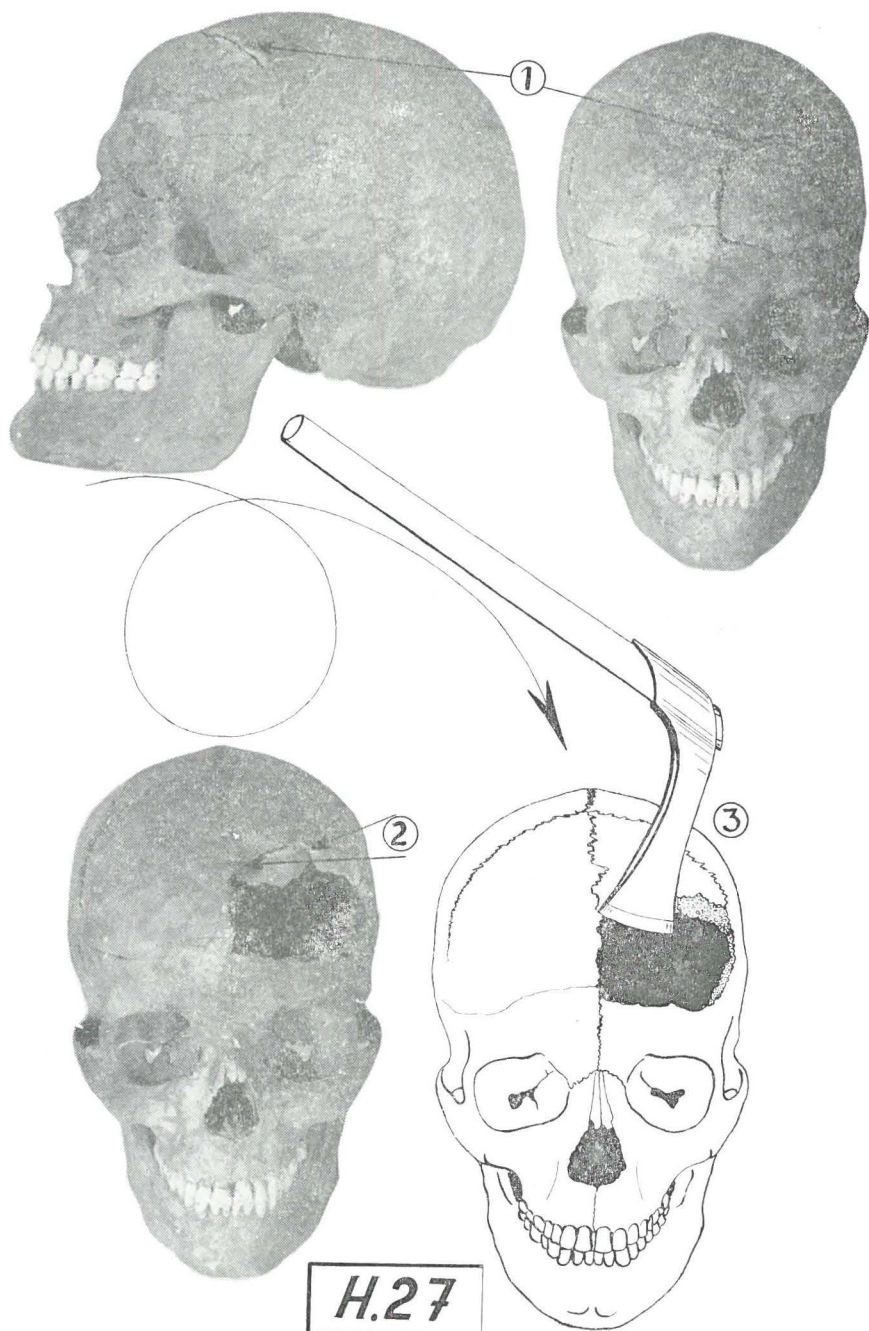
De graven hebben de vorm van een omgekeerd trapezium. De oriëntatie, over het algemeen veranderlijk is meestal O.-N.N.O., terwijl het lichaam met het aangezicht naar de opgaande zon ligt (tegengestelde oriëntatie aan deze van de Saksen).

Men vindt in de begraafplaats drie niveau's (van 0,5 tot 2 m). Het laagste niveau bevat lichamen zonder zerk, terwijl de anderen niveau's zerken bevatten (onder vorm van duistere plekken).

De skeletten van het hoogste niveau werden begraven de handen gekruist op de borst : het zijn dus christenen. Deze van het gemiddelde niveau hebben een arm over het bekken geplooid terwijl de andere langs de romp ligt (christianisme ?), dezen van het lager niveau werden begraven met beide armen langs de romp : het zijn heidenen.

4) *Merkwaardige problemen.*

A. — H 27 : RITUELE ONTHOOFDING

a) *Ligging.*

— 6 m ten noorden van de kerk;

— 0,9 m diep; behoort tot de onderste laag daterend van de

VIe eeuw na Christus. Het lichaam van een man van 26 jaar was O.W. begraven, op de rug gelegen, de handen langs het lichaam; lengte 1,65 m.

b) *Onderzoek van het lichaam.*

1. Een slag ter hoogte van de 5^e wervel, heeft de 6^e verbrijzeld. Men kan zich de vraag stellen of deze kwetsuur vóór of na de dood veroorzaakt werd. Het is zeer waarschijnlijk dat het hier een rituele mutilatie betreft na de dood toegebracht. De rituele onthoofding sedert de vóórhistorie toegepast tot in de late Middeleeuwen — de heilige Arnoldus, bisschop van Metz, heeft dergelijke praktijken nog bijgewoond. Te Parfondeval (Normandië), Chaouilley (Lotharië), Lézerville (Champagne), Luzeck (Lot), te Neu-Ruppersdorf (Neder-Oostenrijk), Singen (Zuid-Duitsland), heeft men sporen van onthoofding na de dood teruggevonden. Deze ritus werd zowel in Gallië als in Centraal-Europa toegepast. Men denkt dat het lichaam voldoende lang tentoongesteld werd opdat de ontbinding praktisch volkomen zou zijn. Slechts dan greep de onthoofding plaats waarna de verzamelde gebeenten begraven werden. De betekenis van deze ritus is ons onbekend.

2) De schedelindex van de dode bedraagt 81,4, terwijl de normale 84,3 is.

3) De schedel vertoont een kwetsuur van 8 cm op 5, waar de slag zichtbaar is over 4 cm. De slag is waarschijnlijk zo geweldig geweest, dat het frontaal werkelijk uiteengespat is en dat een gedeelte van het been in de hersenen gedrongen is.

Het wapen moet een bijl zijn van Frankische of Romeinse herkomst. Men denkt nochtans dat het Frankisch is. (Voor meer details zie de « Duinen ».)

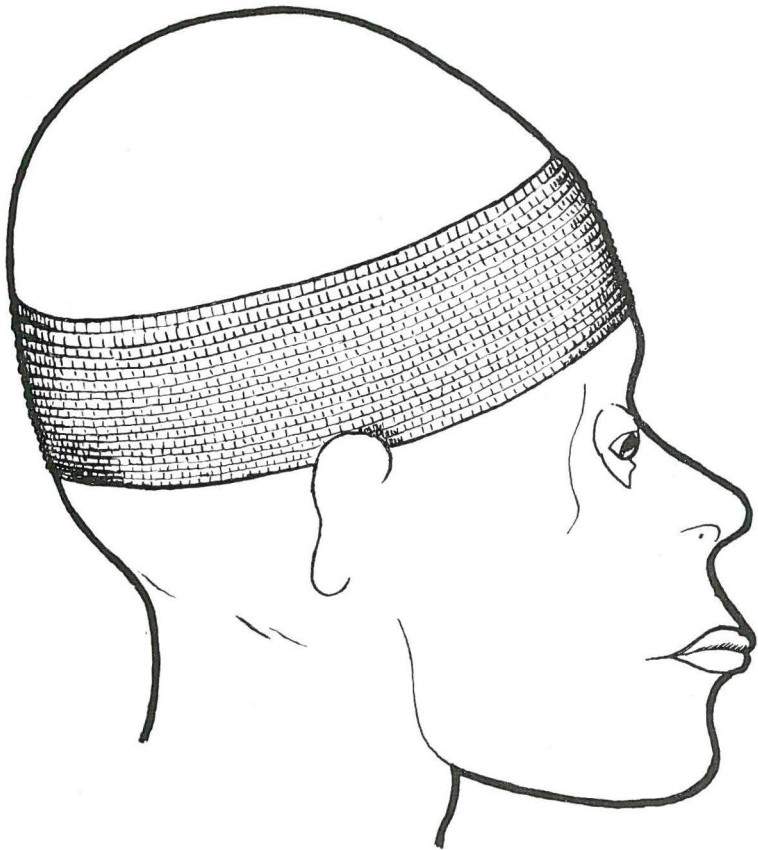
4) Men vond zeer weinig in de omgeving van de dode : 2 visresten, een scherf en twee rotsfragmenten.

B. — H 31 : *VRIJWILLIGE VERVORMING VAN DE SCHEDEL*a) *Ligging.*

4 m ten noorden van H 27. Het lichaam bevond zich op 1,1 m diepte, O.W. georiënteerd (700 na Christus).

b) *Onderzoek van het lichaam.*

1) Het lichaam is dat van een volwassen persoon van 1,60 m en 25 jaar oud. De spieren zijn weinig getekend : het is dus waarschijnlijk een vrouwenskelet. De handen liggen gestrekt naast het lichaam en de knieën zijn tegen de romp getrokken.

De schedel heeft een intentionele vervorming ondergaan dank zij een band die de schedelholte samendrukte. De wanden van de schedel zijn werkelijk over de band gegroeid. Deze behandeling begon waarschijnlijk sinds de prille jeugd. Wat betekent deze ontdekking? Betreft het hier een rituele mutilatie? Op basis van welke criteria werd het « slachtoffer » gekozen?

2) Prof. B. Heukemes heeft waarnemingen gepubliceerd betreffende een gelijkaardig geval te Dossenheim (Duitsland). Het betreft hier een Frankisch graf van een oude vrouw op de rug gelegen, de armen naast het lichaam en het aangezicht naar het N.O. gericht, de afmeting van de overledene bedroeg 1,55 mm. Het graf dagteekent van de VIe eeuw. Heukemes denkt dat dergelijke gevallen uitzonderlijk zijn (8 over gans Europa). Werner verklaart dit gebruik door een huwelijk met een vrouw uit een vreemde stam.

*Vergelijking tussen de schedel van Dossenheim
en deze van Koksijde*

1) In beide gevallen ligt het lichaam op de rug, de armen langs de romp gestrekt op een diepte van ongeveer 2 m (oude grond), zonder zerk. De afmetingen bedragen 1,60 m te Koksijde en 1,55 m te Dossenheim. Telkens gaat het om een vrouw, van jeugdige leeftijd te Koksijde en van een gevorderde leeftijd te Dossenheim. De voorwerpen bij het lichaam getuigen van armoede te Koksijde : een cardium en een paar kristalijne stenen. Te Dossenheim vond men een halsband van glazen parels, een gesp, een versierde wervel, een klein mes, een bronzen plaat en een kleine kruik in grijze aarde.

Deze voorwerpen doen denken aan de weinig andere die men teruggevonden heeft bij de graven van Koksijde. : een scherf van een Merovingische pot, een glazen parel, een pincet, een gesp en een bronzen plaat.

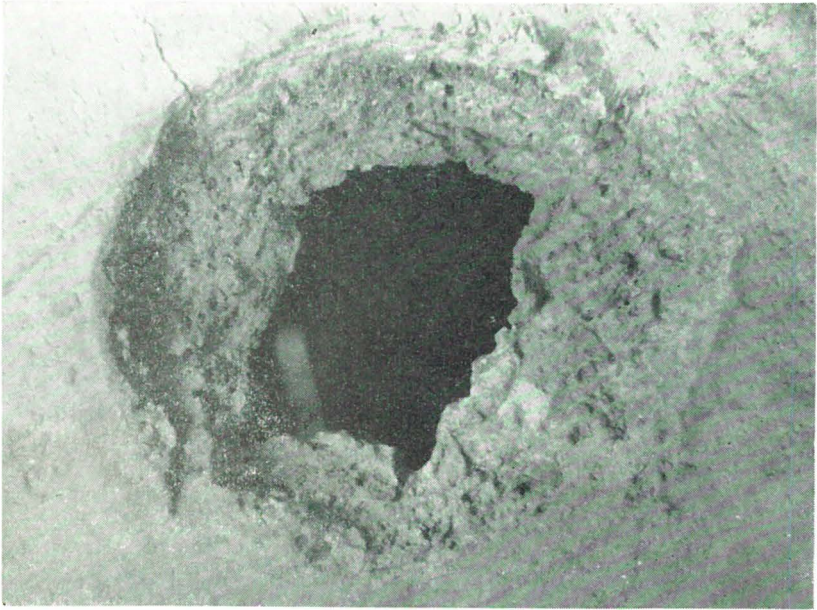

b) *Besluit.* — De hypothese van Werner kan moeilijk aangenomen worden, gezien de afzondering van Koksijde en ook rekening houdend met de schedelindex (88,8). Deze verschilt niet van de index van de autochtone bevolking. Betreft het hier de overname van vreemde gewoonten? Van veralgemeende gebruiken van een belangrijke geografische streek? Welke was er de betekenis van? Zie daar een reeks vragen die zonder antwoord blijven.

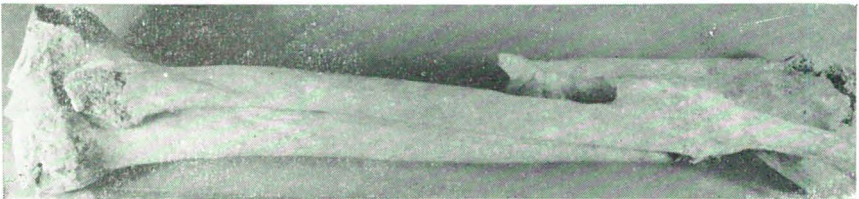
C. — J 6 : SCHEDELBORING

Met nog andere particulariteiten, vertoont J 6 beschadigingen veroorzaakt door een zware massa. Een nauwkeurig onderzoek heeft de aanwezigheid van gaten aangetoond in de schedel boven iedere hoek van de kwetsuur. De zeer zuivere doorboring werd aangebracht na de kwetsuur dank zij een drillboor. We bevinden ons hier in de aanwezigheid van een mislukte poging tot schedelboring (fig. 4 en 5). Zo vertoont J 11 ook een kwetsuur van 27 mm diameter. Men bemerkt in dit geval een begin van cicatrisatie. Het betreft een kwetsuur van syphilitische oorsprong, beenderontsteking ten gevolge van schedelboring of ook nog een uitbranding. Nochtans vertoont

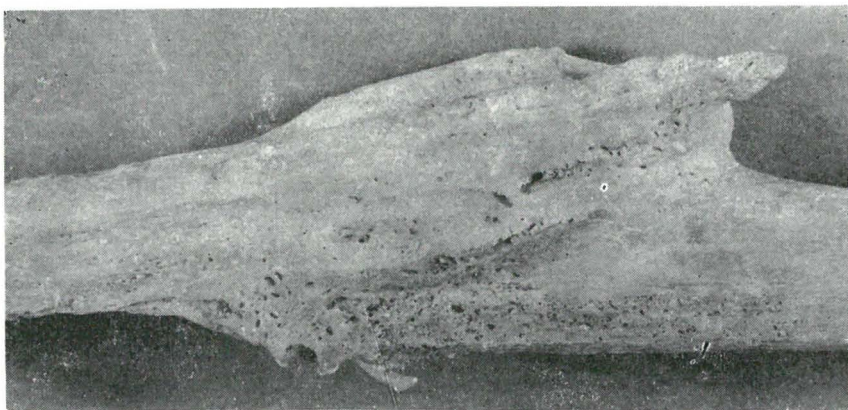

de schedel geen enkel kenmerk van syphilitische uitmergeling. Men mag dus zeggen dat J 2 met sukses de tweede fase van de schedelboring doorstaan heeft : namelijk het toeschroeien en dat hij een bepaalde tijd de behandeling overleefd heeft. In het museum vindt men een voorbeeld van schedelboring waar het gebeente zich volledig hervormd heeft. De handigheid die deze bevolking, die nochtans de

chirurgie niet kende, aan de dag legde voor schedelboringen is verbazend. Dat deze bevolking de chirurgie niet beoefende kan aange- toond worden door de natuurlijke reductie van beenderbreuken die men aangetroffen heeft bij J 24. Men heeft een lengtevermindering waargenomen van 34,5 cm tot 31,4 cm (fig. 6 en 7).

Besluit

WAT ONTHOUDEN WE VAN HET ONDERZOEK
VAN DEZE BEFRAAFPLAATS ?

Zeer veel en tegelijkertijd zeer weinig. Wij bevinden ons tegenover een zeer karakteristieke bevolking met onverwachte sommatische kenmerken en waarvan de gewoonten ons zeer weinig bekend voorkomen. Veel werd reeds gedaan om dit mysterie op te helderen, maar veel moet nog gedaan worden.

Men is tot resultaten gekomen dank zij de wetenschap maar ook dank zij geduld, voorzichtigheid en precisie bij de opgraving. De schop en het houweel zijn van de begraafplaats verbannen, alleen kan men het truweel en het pincet toevertrouwen aan de gravers wiers aandacht voortdurend moet gericht zijn op de kleinste vlek en de geringste kleurverandering van de aarde.

Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat de werken niet geëindigd zijn en dat de Abdij de jongeren met open armen verwelkomt.

M. de WAHA.

BIBLIOGRAPHIE

P. Schittekat. — *Trésors sous les sables.*

P. Schittekat. — *Sous les dunes de Coryde.*

De Duinen, bulletijn van het Cultureel en Wetenschappelijk centrum van de Duinenabdij en de Westhoek.